

T E R M É S Z E T.

Szerkeszti 's kiadja

K U N O S S.

44ik szám.

Nyárutó 31ikén.

1838.

AZ EMBERÉLET' KORSZAKAI.

(Folytatás.)

4. Ifjúkor.

A' leány testileg és lelkileg hamarabb kifejlik, ugy hogy 14-, a' fiu pedig 16ik évében lép e' korba, melly a' nemzőiség' kifejlesztével kezdődik 's a' növés' befejezéseig tart, tehát a' férfinemnél körülbelöl a' 16ik évtől a' 24ikig, a' nőnennél a' 14iktől a' 20-dikig terjed. A' növés e' korszak' kezdetén többnyire gyorsan halad elő, ugy hogy az izesülések nedvteljesek, néha fájdalmasok lesznek, a' 'szomszéd szívóedények' csomózása is, kivált a' czombhajlékban, megdagadnak. A' női, nemzőkor, melly a' férfiaknál korábban áll be 's szembeszökőbb tüneteményektől kísértetik, nevezetes befolyással van a' növéstre; ha ez már jól előhaladt, annak beálltakor megállapodik, 's a' test erősebben tápláltatik és teljesebb lesz; ha az előtt hátramaradt, most gyorsabban megy elő, 's a' test e' közben megsoványul. — A' csontosodás nagyrészt bevégeztetik 's e' különféle testműszerek elérik a' maradandó azaz a' középkoron által tartó nagyságot. Igy az arcz, üreg-einek telülése által még inkább kifejlik, 's végre a' leghátulsó zápfog (bölcseiség' foga) is kitör. A' vér nem foly többé olly erősen az agy felé, minthogy ez kifejlése' határát már elérte, hanem a' most inkább fejlődő műszerek felé, a' medenczébe a' leánynál, 's a' mellbe az ifjunál. Igy, főkép az utolsónál, a' tudó még inkább kifejlik és vérdusabb lesz, a' mellüreg' terjedelme gyarapul, a' légeső a' gégfővel együtt megtágul, porczogója erősebb lesz, a' lélekzés hatalmasabb, teljesebb, 's a' hang mélyebb. A' vér elevenpiros színt kap; a' szív erősebb lesz, a' véredény-rendszer vastkosabb, az ütér teljesebb. A' hévkifejtés élénk, a' szín virágzó, a' test nedvteljes és rugékony, a' kövérség összeállóbb és sárgább, az izmok erősebb 'stb.

E' korban fejlik ki a' nemi ellentétel; az ifju' és hajadon főcharaktere tehát a' n e m b e l i. Ók még olly kevesse elkészült, jól kiképzett és önálló karakterűek, mint a' gyermekek; hanem ugy fejtik ki n e m ö k' általános tulajdonait, mint a' gyermekek az e m b e r é i t. Ez okbul olly nehéz, jövendő nevének egyéni lelkezetét (charakterét) a' választott hajadonbul kiismerni; többé kevesebbé hasonlít egyik a' másikhoz, többé kevesebbé ugyanazon szeretetre méltó tulajdonokkal és apró gyöngeségekkel bírnak ők, mik alatt az asszonyak jövendő tulajdonai, az egyén lelkezte, mélyen 's csak az emberismerő éles szemével észrevehetőn, vannak elrejtve; ők mindnyájan többé kevesebbé anyagok, mint mondani szokás, azaz — hajadonok. Nem sokkal máskép van ez az ifjakknál; meg van bennök az ifjuság' élénksége, lelkesültsége, költői ömlengése, belső különségekkel; de mélyen rejtve, a' fiatal friseség idealismusa' alatt fekszik a' jövendő erények' és bűnök', a' személyes elsőségek' és hibák' valósulása. Valami hasonló még az arczulatoknál is észrevehető; az éles, szögletes, kijelelt vonások, mellyek a' férfi- és nő-physiognomiában lassankint kifejlenek, az ifjai arczokban még a' nemi teljesség- és virágzással vannak elhintve. Gyakran alig isméri meg egyik fiatalkori barát a' másiknak arczulatát, kire férfikorában talál, 's csudálkozik, midőn olly vonásokra akad, minőket az

ifjúkori teljességben nem is sejtett; a' csudálkozás még inkább helyén van az érett koral kitünő karaktervonásokra nézve; az egyik mint zsurorit találja egykori kicsapongó pajtását, a' másik mint hajlongó, alázatos hivatalviselőt az egykor korlátlan szabadságért lángoló társat 'stb.

A' fiatalság az érzet-melegség' kora, valamint a' gyermekkor az érzet-lágy-ságé. A' fiu sír; az ifju, ki sirni szégyel, — lángol, legyen ez harag vagy szeretet miatt. A' hajadon nem szűnik meg ugyan sirni, ez mindazáltal inkább megindulásból történik, míg a' leánygyermeknek érzékenységből folytak könnyei. A' hajadonnál a' kedély (Gemüth), az ifjunál a' szabadság' szeretete 's jogérzet nyer felsőbbiséget; hajadonnál a' tetszvágy és hiúság, ifjunál a' becsületvágy; utóbbinál az igazság' érzése, előbbinél a' szépségé; a' hajadonnál ájtatos, az ifjunál erkölcsi lelkesedés uralkodik. A' fiatalkor a' phantasia' virágkora, melly túlsúlyt nyer az emlékezeten 's inkább az érzéktúlira emelkedik. A' lelki erők' magosabb felszigazásánál az érzelmek is mélyebbek és bensőbbek lesznek. A' nyelv virágzóbb, föllengzőbb lesz; még a' legszárazabb lélek is versezni kezd; az üresebb korszakokat a' jövendő' regényes képei töltik be. A' fiatalkor a' föltételek' és eltökélések' ideje; az eldöntő időpont jóra vagy rosra, a' derék vagy hasztalan életre; Hercules' vál-utján áll ez, leginkább kitétetve a' kísértéseknek és csábításoknak, de képes egyszersmind a' legelevenebb és erősebb határozatokra.

Az átmenetel a' fiui korból az ifjuiba 's a' lánygyermekiből a' hajadonéba igen szemebetűnő ügyetlenség, bal, félénk, botor bánásmód által bélyegeztetik. Ezt a' kifejlő nemi öntudat'úsája, a' fiui vagy leányi szemérmességgel, okozza. A' legügyetlenebbül viselik magokat ez években ifju 's hajadon egymással szemközt. — Az ifjunak 16. 17ik évében 's a' hajadonnak 15dikében a' phantasia, e' kor' fő tulajdona, teljes jogaiba lép. Az élet' poesise kezdődik; szép ábrándozások töltik be a' jelen' és jövendő' üres téreit; igen kedves légvárak építtetnek; édes álmokban ringadozik az ifju' becsvágya, ébredő szerelme, a' hajadon' hiúsága, sovárgása. Olvastatnak, sőt teljes odaadással éldeltetnek, a' költészet bűvös világa; a' leghőbb megindulásoknak hely adatik; megsztatnak a' hősök' szenvedései 's örömei, sirásai 's nevetései; különös előszeretet mutatkozik a' regényes iránt. — A' 20ik évben a' főnképek' (ideálok') világából a' valóságba tér az ifju; de nem azért, hogy ezt, a' mint van, elfogadja, hanem hogy szellemesítse, idealisálja, hogy főnképeit (ideáljait), mellyeket eddig a' valódi világon túl álmodott, magához a' valósághoz alkalmazza 's abba beoltsa; imádása' távol álló tárgyához közelebb vonul, 's a' hajadont ünnepli az angyal helyett; platói ábrándozása földiebb vonzalom, szóval a' z e r e l e m lesz. A' valódi szerelem' e' korszaka, a' hajadonnál néhány évvel korábban, már a' 17ik évben, beáll, valamint általában a' női kifejlés, mostantul fogva, mindig megelőzi a' férfét.

(Folytatása következik.)

H O N I S M E R E T.

I. Folyók.

(Végé.)

37. Marczal. A' Bakony ágazataiból ered Zalamegyében; két ága 's a' szinte Bakonyból jövő 's Deveser és Vásárhely mellett folyó Tornával Tüskevár közelében egyesül. A' Marczal helyel közel, mint p. o. Marczaltó 's Malomsok védékén csatornára alkalmaztaték mocsári kiszáritatása végett, mellyek egyébiránt Kocs és Merse körül még nagy kiterjedésűek; közel Gyórhöz a' Rábába szakad. A' Bakonyból még több kisebb folyók erednek, mellyek számtalan malmokat hajtának, 's különböző irányt vesznek.

Illyen a Tapolca mely a pápai kerteket öntözi, s Marczaltóné a Marczalal összevegyül. Gerence Bakonybél körül több kisebb patakbul támad, s szinte Marczaltónél ömlik az említett Marczalba. Bakony folyó, Zircz és Olaszfalu közt kezdődik, s Gönyü alatt a Dunába foly. Gaja Jásd mellett levő Szentkutbul a tési hegy alól bugyog vagy inkább ömlik ki, olly mennyiségben mint egy négyakós hordó. E' szent viznek hathatóságáról senki sem kételkedhetik, ki égető szomját belőle eloltja s benne megfürdik, mert jéghidegségű, és azonnal derék malomkerekeket forgat, és míg Fehérvárnál a Sárvizbe merül, számtalan malmot hajt.

Még ezzel nem végződött folyóink száma, mert csak azok, mellyeket nagyobb czélokra lehetne használni, majd százra mennek föl. Az olvasók közül sokan fogták látni a bécsi kis csatornát, melly honunkbul megy ki bécsi Ujvároska (Wiener-Neustadt) felé. Milly csekély viz az, és milly nagy hasznát tudják venni. Igaz hogy nincs mindenfelé, minden irányzatban Bécs, hol egy tuczat országbul beédesgetett pénz jön forgásba, s szivároghatna egy rész a csatornán vissza is. Ha honunkat nem mi laknók, hanem más zalami iparkodó szellemű nép, p. o. angol vagy éjszakamerikai, bajos volna e' hazára ismerni, ennek egészen más alaka volna.

Más ember véleményét ugyan nem lehet tudni, míg maga nem nyilvánítja, de néha eltalálhatni; ugy egy egész nép véleményét sem tudhatni, azonban gyanítani szabad. Én tehát azt vélem, hogy honunknak, ha éjszakamerikai nép lagná, csak száz esztendőtül fogva mintegy illyen képe volna, a folyói vonásokat tekintve.

A' Duna nem képezne több szigetet, csak Ráczevet vagy Csepelt de talán még ezt sem; minden egyéb szigetek nem volnának; s e' folyó Budapesttül vagy inkább Vácztul fogva egész Vukovárig egyenesen folya, semmi mocsár mellékein nem látszanék. Három vashíd volna rajta építve Budapesten, egyik a Tabán irányában, másik hol most a deszkások tanyáznak, harmadik főlebb Vác felé Ó-Buda végének irányában; mert erre mind város volna.

A' Tisza nem is mostani medrében folya, hanem mingyárt Huszon innen, hol a' hegyeket elhagyván a' nagy rónaságra ér, majd csak nem Debreczen felé egyenesen. Egészen Debreczenbe nem vinnék ők, mert mit nekik illy csoport kunyhó, mintha bizony egy nagy munkát valamelly picziny végett kellene csinálni. Hiszen az ő ideájok szerint nem a' csatorna folyóit kell valamelly város felé vezetni, hanem a' várost telepítik a' csatorna mellé; de mi nagy dolog is volna tiz olly viskóvárost, millyen Debreczen, a' Tisza mellé építeni? E' folyó két magos part közt olly egyenesen folya egész addig, hol a' Dunába szakad, mint a' linea. A' temérdek mocsároknak, mellyek most dögleletes gőzt bocsátanak, és sok ezer hold legjobb földet tesznek haszontalanná, híre sem volna. Azok helyein gyönyörű népes városok díszlenének a' békák helyett. Talán az egész folyó mentében farsorok zöldellenének.

A' Szamos és Maros mellékei a' világnak legbájosabb vidékei volnának; ezeknek partain legszebb változatokban pompáskodnának a' különmemű s izlésű nyári lakok. Ők a' helyett hogy messze országokban hajhásznak az álgyönyört, itt e' folyók mentében a' legédesebb valódi gyönyört éldelnék; mert illyeket a' természet ura csakugyan keveset alkotott a' földszinen.

Szóval minden a' nagy Dunába ömlő folyók a' legczélirányosabban volnának elrendelve, ágaznának el a' nagy hon-testen, mint az erek az emberi testben.

Szegy amerikaiak! — így sohajt föl némelly olvasó, ti nem ismeritek az igazi gyönyört, ha így tennétek folyóinkkal. Van e' szebb multság mint a' kacavadászat; pe-

dig az megszűnnék, ha a' folyókat szabályoznátok. De nem csak a' való gyönyört nem ismernétek ti e' szerint cselekedve, hanem tulajdon hasznokat és érdekteket sem tudnátok. Mennyibe kerülne e' folyókat szabályozni, azon költség nekünk most zsebünkben marad. Aztán e' nagy rónaságon nincs erdő, de a' mocsároknál nőt nád milly sok tüzelőt ad, 's házaik fődésére milly nagy hasznát vesszük. Ha a' mocsárok nem volnának, drága pénzen kellene tüzelőt és házfödélre valót venni, most ez is zsebünkben marad. Jobban tudta azt a' természet hogyan kell, mint ti; mi e' mellett maradunk. Valóban, az igy okoskodó olvasóknak igazságok van. Én elfeledém előbb ezt jól meggondolni.

STANCICS.

HAVASI ÜRGÉK.

A' magos Tátrán, de nem a' hegycsucson, hanem oldalain levő hajatokban főképp a' volkai völgyben és a' steinbachi tó alatt, egy kis állat lakik, melly havasi ürge (mus marinola) név alatt ismeretes; nagysága egy középszerű nyulával egyenlő. Rendszeren mindenike ezen álatkának két lakást tart; egyik téli, melly sokkal magosabban van, többnyire ott, hol már semmi növényi tenyészet nincs; a' másik nyári, alantabban, hol eledelüket lelik. Téli lakásuk bő 's tágos, hogy gyűjtendett eledelök benne elterjen. Üregüknek egy nagyobb bemenetele van, mellyen közönségesen ki 's bejárnak, és egy kisebb rejtek-kimenetelük, mellyen szükség esetén, midőn lyukaikban a' vadászoktól háborgattatnak, kiszökhessenek. Tanyájok belül rendszerint két osztályból áll; egyikben ganéjzatukat rakják le, hogy a' másik tisztán maradjon, melly szénával van kirakva és a' járások betömve. Különös bennök az, hogy tavaszkor, ha az anyag megengedi, t. i. ha szirt alatt nem telnek, vagy mihelyt hó alá jutnak, azonnal függőlegesen fölfelé ássák ki magokat a' földön és havon keresztül. Ősszel nagyon kövérek szoktak lenni; többnyire füvel élnek; husok, zsíruk nagyon jóízű; magam izleltem sőt ettem, és igen kedvesnek találtam. — Nyári lakuk mindig egy nagy szikla alatt van, hová magukat ellenségeik elől elrejtetik. A' havasi ürgét lőni igen bajos, sőt majd lehetetlen; mert egyet közülök mindig ór gyanánt állítanak ki, 's ez mihelyt valami neszt vagy veszedelmet vesz észre, erős és igen hangos füttyel tudósítja a' többit, 's azonnal eltűnnek mielőtt őket a' vadász láthatta volna. Egyébiránt ősszel szeptember vagy oktoberben, midőn a' hó még nem nagy, könnyen kiáshatni őket, ha lakjukhoz odajuthatni; tanyájukra pedig vagy az ujonan esett havon hagyott nyomaik után, vagy pedig az üregükbe hordani szokott széna hulladéki csapáson találhatni.

Némely írók azt állították a' havasi ürgékről, hogy egyet, vagy ha családuk 's társaságuk nagyobb, kettőt közülök lefektetnek hanyatt 's a' szénát hasára rakván farkánál fogva huzzák a' többiek tanyájokra; ez mese; szájában viszi mindenik az eleséget, mint egyéb illy nemű állatnak.

VICTORIS.

Figyelmeztetés lapjainkra. Folyóiratunk két első évnegyede végének közeledtével bizodalmasan kérjük mind felévi, mind évnegyedi előfizetőinket, hogy buzgó igyekezetünket folyvást gyámolítani, 's további rendelkezéseiket lapjaink iránt minelőbb megtenni méltóztassanak. Új előfizetőinknek, kik talán kezdetlül okajtanak megszerezni folyóiratunkat, az első számtól fogva, eddig megjelent hat mű-mellékletünkkel együtt, szolgálhatunk még hiánytalan példányokkal. Megrendelhetők lapjaink minden kir. postahivatalnál 's Eggenberger és Heckenast könyvárusoknál, évnegyedenként, helyben 2 frt. 30 kr., vidékre 3; félévre helyben 5, vidékre 6 ezüst forintjával. — Alkalom által, sőt postán bérmentve teendő rendelvényeket is, legbiztosabban önmagához intéztetni kér

a' szerkesztőség.

Mai számunkhoz van mellékelve a' havasi ürgék rajza.

Megjelenik kedden 's pénteken. Előfizethetni minden es. kir. postahivatalnál 's a' szerkesztőhivatalnál Pesten, (Leopold-utca Rottenbiller-ház 2-dik emeletében) egész évre, postán 12, Pest-Budán 10; félévre 6, és 5 pengő forintjával.